

BIBLICKÁ OLYMPÁDA 2019/2020

Biblické komentáre

prof. ThDr. František Trstenský, PhD.

Komentár ku Knihe Exodus

Kniha Exodus dáva veľmi hlboké podnety na vážne témy. Predovšetkým Desatoro ponúka veľké možnosti diskusie, modlitby a premýšľania. Rovnako aj téma Mojžišovho povolania, vyslobodenia z Egypta a jednotlivých udalostí počas putovania púšťou umožňujú krásnym spôsobom aktualizovať biblické poslanstvo na dnešnú dobu.

Pri príprave na Biblickú olympádu okrem tohto komentára veľmi odporúčam využiť najnovšiu publikáciu: **Jozef Tiňo (zostavovateľ): Exodus (Komentáre k Starému zákonu, 3. zväzok.) Trnava : Dobrá kniha, 2013.** Rovnako odporúčam využiť mapy v knihe Tim Dowley: *Biblický atlas*. Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 2013, alebo rôzne nástenné biblické mapy.

Kniha Genezis je uzavretým celkom. Obsahuje dejiny praotcov. Tri nasledujúce knihy: Exodus, Levitikus a Numeri tvoria ďalší blok, v ktorom sa v rámci Mojžišovho života popisuje utváranie vyvoleného národa a ustanovenie jeho spoločenských a náboženských zákonov. Kniha Exodus však logicky nadväzuje na Knihu Genezis. Samotný názov pochádza z gréckeho slova *exodos*, z ktorého prešiel do latinského názvu *exodus* a používa sa aj v slovenskom jazyku. V preklade znamená *odchod*, *východ*, keďže ústrednou témou spisu je vyslobodenie z egyptského otroctva. V Egypte Jakubovo potomstvo dvanástich synov rastie počtom a silou. Nový faraón ich však utláča. Mojžiš poslaný Bohom žiada ich prepustenie. Boh trestá nepoddajného faraóna sériou nešťastí. Izraeliti napokon odchádzajú z Egypta a po prechode cez more putujú púšťou až k Božiemu vrchu, kde sa im zjavuje Pán.

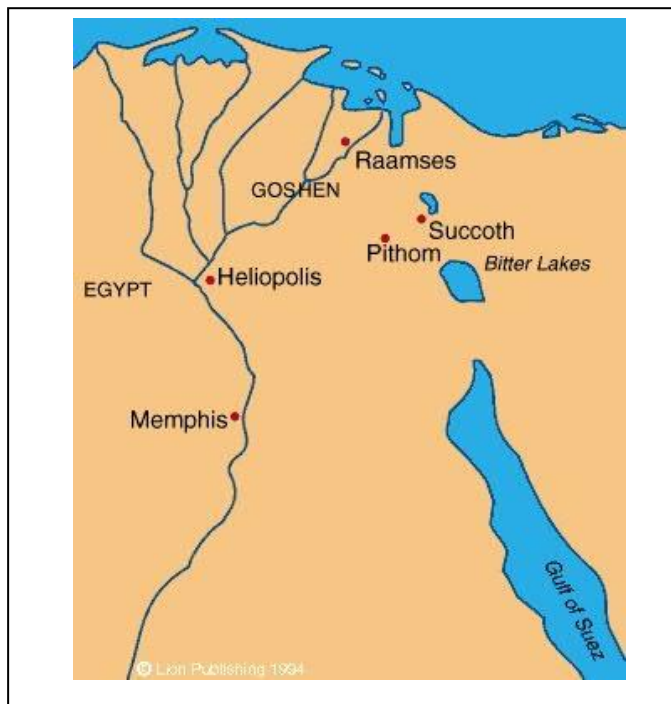
Štruktúra

Knihu Exodus môžeme jednoduchým spôsobom rozdeliť na tri hlavné časti:

- 1) Vyslobodenie z Egypta (1,1-15,21);
- 2) Putovanie po púšti (15,22-18,27);
- 3) Uzatvorenie zmluvy na Sinaji (19,1-40,38).

Hlavnou postavou Knihy Exodus ako aj nasledujúcich kníh Pentateucha je postava Mojžiša. Jeho si Boh povolal, aby vyslobodil Izraelitov z otroctva. Mojžiš vedie ľud k Božiemu vrchu Sinaj. V pôsobivom zjavení Boh prostredníctvom Mojžiša uzatvára s izraelským národom Zmluvu a diktuje mu svoje zákony. Vzápätí po jej uzatvorení ju ľud poruší klaňaním sa zlatému teľaťu, ale Boh mu odpúšťa a Zmluvu obnovuje. Boh dáva aj rad predpisov ohľadom bohoslužby na púšti.

Jakubova rodina sa usadila v kraji Gesen (porov. Gn 47,27).⁵¹ Tento kraj bol pravdepodobne v blízkosti mesta *Pitom*.⁵² Jakubovi synovia tu pokračovali vo svojom seminomádskom živote a počet ľudí rýchlo rástol.

Nový faraón, ktorý už nepoznal Jozefa (porov. Ex 1,8), nastolil novú politiku a tá bola veľmi tvrdá voči Jakubovým potomkom. Kto bol týmto faraónom, Biblia nehovorí.⁵³ Mohlo to byť koncom 2. tisícročia neskôr, ako sa všeobecne berie a to v čase Ramzesa II. okolo 1290 pred Kr. Izraeliti museli vyrábať tehly pre stavbu dvoch miest - Pitom a Ramses.

Boh sa zľutoval nad Jakubovým potomstvom a vyvolil si Mojžiša, aby ich jeho prostredníctvom vyslobodil z útlaku. Meno Mojžiš je celkom egyptské. Koreň

jeho mena tvoria spoluhlásky *ms*. Je to skrátene teoforické meno; v plných variáciách ho nachádzame napr. v menách faraónov: Ptah-mose, Tut-mose, Ra-mose, ktoré znamenajú: Ptah sa narodil, Tut sa narodil, Ra sa narodil. V bežnom používaní mena sa vynechávalo prvé slovo (meno boha) a používala sa iba druhá časť *Mose*.

Faraónova dcéra si Mojžiša adoptovala a dostal aj vtedajšie vzdelanie. To znamenalo, že mal zabezpečenú istú kariéru a postavenie. Lenže on udržiaval kontakt so svojimi súkmeňovcami. Raz keď videl, ako istý Egyptan trápi jeho súkmeňovca, barbarsky ho zabil. Zato musel ujsť a pustil sa smerom, ktorým odchádzali z Egypta mnohí politickí emigranti. Ujímajú sa ho

⁵¹ Pri tomto komentári sa opieram o akademické skriptá Tyrol, A.: *Všeobecný úvod do historických kníh Starého zákona*. Svit 2004. Dostupné na www.kbd.sk. Ďalšou pomôckou je *Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie*. Dobrá kniha, Trnava 2004.

⁵² Obrázok dostupný na <http://www.painsley.org.uk/re/Atlas/sinai.gif>

⁵³ Meno *faraón* v preklade znamená *veľký dom*. Išlo o úradný názov pre kráľovský dvor aj samotného faraóna.

Madianiti. Tu sa Mojžiš oženil a vzal si Seforu, dcéru madiánskeho kňaza Raguela, ktorý sa nazýva aj Jetro (porov. Ex 3,1).

Dejiny vyslobodenia začínajú povolaním Mojžiša v známej udalosti s horiacim kríkom. Oheň je symbolom Božieho zjavenia a vyzutá obuv predstavuje znak úcty ešte aj u dnešných moslimov, keď vstupujú do mešity. Boh, ktorý sa zjavuje Mojžišovi, nie je nový Boh, ale je Bohom Abraháma, Izáka a Jakuba. Tento Boh teraz začína plniť svoje dávne prísluby dané patriarchom. Na to si vyvolil Mojžiša, aby bol jeho nástrojom. Na potvrdenie poslania Boh zjavuje Mojžišovi svoje meno. Vychádzalo sa z presvedčenia, že ten, kto poznal pravé meno božstva, vlastnil tú istú moc ako ten, kto ho posielal. Ale poslanie samotné nestačí. Boli potrebné viditeľné prejavy moci. Tie Mojžiš skutočne aj robil. Ale ani on sám sa ešte necítil istý a naozaj pripravený. Namietal, že má „nemotorné ústa a ťarbavý jazyk“ (Ex 4,10). Preto dostáva svojho brata Árona, obratného rečníka. Toto povolanie Mojžiša ide presne v línií povolania ostatných starozákonných prorokov. Mojžiš je naozaj prorokom, ba ešte viac, pretože zaistil, že z Izraela sa stal ľud Jahveho a z Jahveho sa stal Boh Izraela. Na tomto mieste katechéta môže hovoriť viac o povolaní Mojžiša, o posvätnosti miesta, na ktorom Boh prebýva a aplikovať to na posvätnosť chrámov, ktoré sú dnes miestami, kde prebýva Boh.

Božie meno

Veľkú diskusiu vyvoláva otázka významu Božieho mena. Správna lektúra Božieho mena je *Jahve*. Výslovnosť *Jehovah* je obrovským omylom, ktorý vznikol aplikáciou samohlások hebrejského mena *adonaj* (čo v preklade znamená *Pán*) na spoluhlásky *jvhv*. Išlo o hlbokú úctu k Božiemu menu, ktorá si vyžadovala prísny zákaz vysloviť Božie meno. Preto nahrádzali výslovnosť mena *Jahve* a čítali ho menom *Adonaj*. Tu je vhodné, aby učiteľ venoval pozornosť úcte Božiemu menu v dnešnej dobe.

Názov Božieho mena *Jahve* pochádza z hebrejského slovesa *haja*, čo znamená *byť, existovať*. Význam označenia: „*Ja som, ktorý som*“ v Ex 3, 14, niektorí vysvetľujú aj „*Ja som ten, ktorý som tu pre vás*“ Na semitské prostredie je veľmi ťažké aplikovať nejaké filozofické definície o bytí, ktoré jestvuje samo o sebe, ako sa o to niektorí pokúšajú. Boh sa predstavuje Mojžišovi ako ten, ktorý prichádza vyslobodiť Izrael. Ako bol Boh prítomný v živote patriarchov, tak prichádza na pomoc teraz ich potomkom. Takto ho má Mojžiš predstaviť.

Egyptské rany

Mojžiš v mene „Boha Hebrejov“ ohlasuje faraónovi prírodné katastrofy, ktoré postihnú Egypt. Faraón, vedomý si prínosu z práce Hebrejov, sa vzpiera pokiaľ je len možné. Číslo desať bolo v starovekom Blízkom východe symbolické. Podobne aj slová o tom, že rany zasiahli celú egyptskú krajinu je potrebné chápať ako idealizujúci údaj. Rany majú prinútiť faraóna uznať Jahveho moc, čo faraón odmieta. Desať rán:

1. Vody Nílu zmenené na krv
2. Žaby
3. Komáre
4. Muchy
5. Mor
6. Vredy
7. Ľadovec
8. Kobyľky
9. Tma
10. Smrť egyptských prvorođených

Týchto desať rán je podaných s istým umeleckým spôsobom, v ktorom sa opakujú isté prvky:

- Boží rozkaz;
- opis rany;
- privedenie rany;
- egyptskí mágovia sa snažia napodobniť zázrak;
- faraón sa ukazuje ako pripravený na zmenu;
- Mojžiš sa modlí a rana prestáva;
- faraón odmieta prepustiť ľud.

Všetky rany svojím usporiadaním vytvárajú istú gradáciu, stupňovanie napätia.

Už pomerne dlho sa medzi exegetmi poukazuje na to, že vymenované egyptské rany predstavujú určitú podobnosť s prírodnými úkazmi, ktoré sa v Egypte periodicky objavujú. Napr. v júli-auguste sa vody Nílu sfarbia na červeno v dôsledku určitých organizmov a v ďalších obdobiach sa množí hmyz a znepríjemňuje život ľuďom a zvieratám; v januári a februári padá ľadovec, začiatkom jari prichádzajú kobyľky a koncom marca prudký východný vietor privial oblaky piesku a spôsobil tmu. Napriek tomu egyptské rany nie sú jednoduchými prírodnými fenoménmi, ale skutočnými zázrakmi. Boli predpovedané Mojžišom, nevzťahujú sa na Izraelitov, majú svoj začiatok a koniec podľa Mojžišovho slova. V týchto bodoch biblický autor chce ukázať nadprirodzený zásah Boží kvôli jeho ľudu.

Desiata rana obsahuje pasáž o slávení Veľkej Noci – Paschy. Pascha a sviatok Nekvasených chlebov boli pôvodne dva rozdielne sviatky. Sviatok Nekvasených chlebov bol roľnícky sviatok, ktorým roľníci prinášali Bohu prvé snopy pri začiatku žatvy, aby prosili o požehnanie žatvy. Pascha bola sviatkom kočovných pastierov, ktorí prinášali prvé jahňatá, aby prosili o rozmnoženie stád. Tieto sviatky sa v neskorších izraelských dejinách spojili a na základe vyslobodenia z egyptského otroctva dostali predovšetkým náboženský rozmer. Vyjadrovali záchranu, ktorú Boh priniesol ľudu. Židia dodnes každý rok slávia Pachu – židovskú večeru, ktorou si pripomínajú zázračné vyslobodenie z Egypta. Pre kresťanov je tento židovský sviatok mimoriadne dôležitý. Kristus, Boží Baránok sa obetuje na kríži (Veľký piatok) a dáva sa požívať v rámci židovskej Paschy (Posledná večera). Preto židovská Pascha je základom pre pochopenie kresťanskej Veľkej Noci. Toto je možné krásne vysvetliť študentom.⁵⁴

Hebrejský výraz *jam súf* znamená „trstinové more“. Tento preklad treba uprednostniť pred výrazom *Červené more*, ktorý sa stal populárnym. Pri opise prechodu biblický autor spomína nadprirodzené prvky Božej prítomnosti: ohnivý a oblačný stĺp (Ex 14,24); anjel (Ex 14,19); Božia sláva (Ex 40,34). Niektorý z týchto troch prvkov vždy zabránil tomu, aby sa stretlo egyptské vojsko s Izraelitmi.

Najhlavnejšia exegetická a teologická otázka je v tom, ako sa udial zázrak prechodu cez more. Niektorí to vidia v šťastnom nájdení nejakého brodu (14,21), iní zas v zhode prírodných síl, ktoré Boh použil ako nástroje a nejaké ďalšie prírodné alebo atmosférické úkazy na spôsobenie zmätku v egyptskom vojsku, rozdelenie vôd nastalo údajne zemetrasením.

Číslo 600 000 bojaschopných mužov, o ktorých sa hovorí, že odišli z Egypta, je príliš vysoké. Takto by muselo byť všetkých Izraelitov asi 3 milióny a toľko ľudí by za jednu noc nemohlo vyjsť z Egypta. Niektorí riešia tento údaj tým, že namiesto hebrejského slova *elef* (tisíc) dávajú slovo *rodina* a potom by Mojžiš z Egypta vyviedol 600 rodín, čo by mohlo byť asi 10 000 ľudí. Iní zas odmietajú vyjadrovať sa k problému čísiel, pretože čísla v Biblii častokrát neoznačujú počet, ale iné – často symbolické elementy. Prechod cez more sa stal jednou z najdôležitejších udalostí Izraela, ktorú si Židia pripomínajú každý rok predovšetkým počas sviatku Veľkej Noci. Aj kresťania počas slávania Veľkonočnej vigílie si pripomínajú túto udalosť (zvlášť vo veľkonočnom chválospeve a v čítaniach).

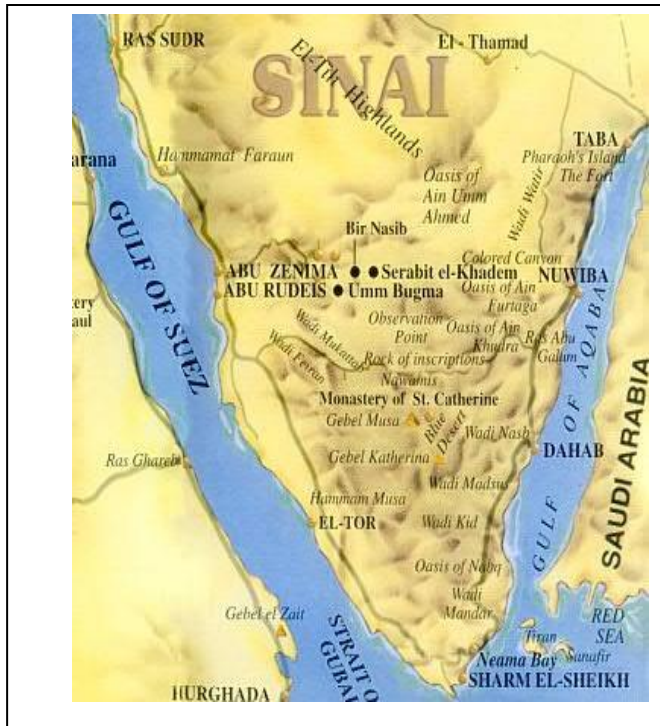
Smer, ktorý nabrali Židia odchádzajúci z Egypta, nebol tradičný smer karaván pozdĺž stredomorského pobrežia, ale bol to južný smer.⁵⁵ Po tejto ceste putovali kedysi egyptskí baníci,

⁵⁴ O spôsobe slávania židovskej Veľkej Noci pozri Trstenský, F.: *Aby si spoznal spoľahlivosť učenia*. Svit 2006, s. 58-59.

⁵⁵ Na tejto ceste bola sieť studní, ktoré boli dôležité pre karavány a preto boli aj strážené. Aj z toho dôvodu Židia, ktorí unikli z Egypta si ne zvolili túto cestu.

ktorí tadeto chodili v určitých kompaniach do sinajských baní dolovať meď a tyrkys. Žiaľ, dnes už asi nie je možné presne identifikovať jednotlivé etapy sinajského pochodu Židov.

Izraeliti žili na púšti z toho, čo získali od svojich stád: teda mlieko, maslo, syr, mäso. Lenže zvlášť v suchých obdobiach to nestačilo a najväčším nepriateľom človeka v stepi bol hlad a smäd. Ďalšou možnosťou bolo obrátiť pozornosť na to, čo mohla dať púšť. Do tohto rámca zapadá rozprávanie biblických autorov o zázrakoch s prepelicami a s každodennou mannou

(porov. Ex 16). Poznávanie súvislostí s týmito zázrakmi nás vedie pýtať sa na určité prírodné javy v púšti na Sinajskom polostrove. Manna vzniká výlučkami hmyzu žijúceho na určitom druhu tamarišky, ale iba v strednej časti Sinajského polostrova. Zbierajú ju v máji – júni. Prepelice, vyčerpané preletom cez Stredozemné more pri návrate z Európy koncom septembra, padajú v hojnom počte na severnú časť polostrova. Manna sa v kresťanstve stane predobrazom Eucharistie – duchovného pokrmu Cirkvi.

Sinaj je niekedy označovaný aj názvom Horeb. Pohorie Sinaj pozostáva z viacerých štítov. Tradícia hovorí, že starozákonný vrch Sinaj je totožný s dnešným vrchom Jebel Musa (Džebel Musa) s výškou 2245 m.⁵⁶

Hlavná časť knihy

Kapitoly 19-24 knihy Exodus sú najdôležitejšie z celej knihy, lebo zachytávajú najdôležitejšie udalosti pre židovský národ, ale aj pre celé ľudstvo. Boh prostredníctvom Mojžiša uzatvoril s Izraelitmi zmluvu. Pred uzatvorením zmluvy sa museli Izraeliti posvätiť, umyť si odev a zdržiavať sa žien. (napr. ešte aj dnes moslimovia pri vstupe do posvätného okruhu Mekky si menia svoj odev). Mojžiš oznámil ľudu najskôr Boží plán, že Boh urobí z Izraela svätý ľud, kráľovské kňazstvo. Celý národ bol postavený pred voľbu a ukázal sa pripraveným a ochotným vziať na seba ťažké poslanie: „Budeme robiť všetko, čo hovoril Pán“ (Ex 19,8). Až potom sa Boh ukázal vo svojej plnej sláve.

⁵⁶ Obrázok dostupný na <http://www.tarottours.com/sinai.jpg>

Prostredníkom medzi Bohom a ľuďom bol Mojžiš, ktorý vystúpil na horu medzi oblaky, tam dostal Boží zákon a potom ho napísaný zniesol a ohlásil ľudu. Celý národ odpovedal jednomyseľne: „*Všetko, čo hovoril Pán, splníme.*“ (Ex 24,3) Potom dal Mojžiš postaviť oltár pre Pána a na ňom priniesol obeť tak, že dal zabiť obeť zvieratá, polovicu krvi vylial na oltár pre Pána a druhou polovicou krvi pokropil ľud. Takto Mojžiš symbolicky zjednotil ľud a pritom povedal: „*Hľa, toto je krv zmluvy, ktorú Pán uzavrel s vami na základe všetkých týchto slov.*“ (Ex 24,8)

Zmluva uzavretá medzi Bohom a Izraelom je odlišná od tej, ktorá bola uzavretá s Abrahámom. V Abrahámovom prípade ide o jednostrannú zmluvu. Zaväzuje sa iba Boh, na Abraháma nie sú kladené žiadne podmienky. V Abrahámovom prípade ide o rozpolenie obeť zvierat a o prechod pomedzi protipostavené polovice. V prípade Sinajskej zmluvy ide o dvojstrannú zmluvu. Nielen Boh sa zaväzuje naplniť prisľúbenia, ale aj zo strany Izraelitov je potrebné splniť záväzky. V prípade Mojžiša a jeho ľudu ide o obrad krvi.

Zmluva Izraela s Bohom je v dejinách jedinečný jav. Celé dejiny Izraela sú neustálym odvolávaním sa na túto zmluvu, ktorou národ vstúpil do intímneho vzťahu s Bohom. Proroci Izraela veľmi zdôrazňovali zmluvu. Prízvukovali predovšetkým morálnymi dôsledkami a povinnosťou zachovávať kultové praktiky vyplývajúce zo zmluvy. Na jasné zdôraznenie vnútornej nadväznosti na starú zmluvu Ježiš pri Poslednej večeri použil Mojžišove slová: „*Toto je moja krv novej zmluvy.*“ (Mt 26,28) Okrem tohto putá so starou zmluvou je tu ešte jedno spojivo: namiesto dvanástich kmeňov je tu tentoraz dvanásť apoštolov, na ktorých spočíva nový Boží vyvolený ľud, Cirkev. Aj tento ľud sa rodí z krvavej obety. Ani to nemôže byť ináč, pretože obeť je miestom stretnutia s Bohom.

Ešte na púšti sa národ ukázal ako taký, ktorý nezachováva záväzky vyplývajúce zo zmluvy. Stále šomre: „*čo budeme piť*“ (Ex 15,24); „*Bár by sme boli pomreli Pánovou rukou v Egypte...*“ (Ex 16,3); ďalej to bola vzbura Dátana a Abirama (Nm 16), a vzbura Koreho (Nm 16). Boh tvrdo potrestal túto neposlušnosť: jedovaté hady usmrcovali ľud (porov. Nm 21,4-9).

Ťažkým previnením proti zmluve bolo zlaté teľa (porov. Ex 32). Je jasné, že Izraeliti toto teľa chápali ako znázornenie Boha JHWH. Áron ho dal urobiť na nátlak svojich súkmeňovcov: „*Urob nám boha, ktorý pôjde pred nami.*“ (Ex 32,1) Podoba býka bola symbolom kanaánskeho boha Baal-Hadad-a.

Desatoro

Základnými nosným pilierom sinajskej zmluvy bolo „Desatoro.“ Biblia ponúka dve verzie Desatora v Ex 20,2-17 a Dt 5,6-2. Názov „Dekalóg“ sa v Písme nevyskytuje, nachádza sa tam výraz „desať slov“ (Ex 34,28). V dnešnom znení je Desatoro trochu odlišné od biblického textu.

Nejde však o odlišnosť obsahovú, ale katechetickú a pedagogickú, aby sa ľahšie zapamätalo. Desatoro môžeme rozdeliť na dve časti. Prvé tri prikázania sa týkajú vzťahu človeka k Bohu a ďalších sedem sa vzťahuje na blížneho.

1. prikázanie (*Nebudeš mať iných bohov okrem mňa*) predstavuje požiadavku Boha, ktorý sa odvoláva na dejiny. Boh to Jahve, ktorý vyviedol Izraelitov z Egypta a vyvolil si ho za svoj ľud. Zákaz zhotovovania obrazov mal v tom čase veľmi praktický dôvod. Totiž pri vzdávaní kultu sa prakticky vždy stotožňoval obraz s osobou. Izraelitom boli zakázané všetky typy obrazov: socha, podoba, maľba, liaty kov, obraz, ozdobená skala. Takto bola zdôraznená jedinečnosť Boha. Židia neskôr tento zákaz prísne zachovávali aj v jeruzalemskom chráme, kde boli pri výzdobe použité iba rastlinné a geometrické útvary, ale žiadne podoby zvierat alebo ľudí. Musíme vychádzať z vtedajšieho prostredia, keď Izrael obkolesený okolitými národmi, ktoré uctievali rôzne zvieratá alebo vesmírne telesá (Slnko, Mesiac, hviezdy) bol neustále v pokušení napodobniť tieto pohanské kultúry.

Nástupom kresťanstva bolo kresťanské svedomie zrelé a práve z tohto dôvodu sa v Cirkvi začali ujímať isté obrazy ako symboly Ježiša Krista, večného Otca a Ducha Svätého s cieľom pozdvihnúť myseľ veriacich. Spomínaný zákaz bol z Desatora vynechaný, ale to neznamená, že tento príkaz bol zmenený, práve naopak, prejavila sa tu zdravá pedagogia. Prvé prikázanie ponúka vhodný priestor na diskusiu so študentmi, či dnes nie sú nové formy zotročenia a klaňania sa súčasným „bôžikom“ – televízia, počítačové hry, drogy...

2. prikázanie (*Nevezmeš meno Božie nadarmo*) vychádza z predpokladu, o ktorom sme už písali, že v starobylých orientálnych kultúrach ak by sa niektorý človek dozvedel meno božstva, znamenalo by to mať takú istú moc ako to božstvo. S tým súvisí aj zákaz prisah s použitím Božieho mena. Neskôr v snahe vyhnúť sa pokušeniam prisahať na Božie meno Izraeliti začali prisahať na stvorenia (napríklad na nebo a zem). Ježiš v horskej reči kritizoval aj tento zvyk a hovorí, že naše „áno“ má byť áno a naše „nie“ má byť nie.

Cirkev katolícka pod druhým Božím prikázaním zdôrazňuje zákaz zlorečenia, preklínania, prisahy, falošnej prisahy a prázdnych sľubov.

3. prikázanie (*Spomeň si, aby si deň sviatočný svätil*). Pre Židov bola sobota sviatočným dňom, ktorý niesol so sebou prerušenie všetkých prác, špeciálnu obeť dvoch baránkov. Takto Izrael priznával, že Boh má plnú moc nad človekom a nad jeho časom a jeho používaním. Cirkev nahradila sobotu nedeľou kvôli pamiatke na Ježišovo zmŕtvychvstanie a zoslania Ducha Svätého. Pri tomto prikázaní je možné hovoriť o spôsobe, akým my dnes svätíme nedeľu (a či vôbec svätíme).

4. príkazanie (*Cti svojho otca a svoju matku*). Vo vtedajšej spoločnosti malo toto príkazanie hlboký význam. Nejestvovali nemocnice, starobince, domy sociálnych služieb. Príkaz sľubuje dlhý život tomu, kto si bude ctiť svojich rodičov. Biblický autor položil tento príkaz na prvé miesto medzi príkazmi týkajúcimi sa medziludských vzťahov. Katechéta môže rozprávať o úcte voči rodičom, starším, o medziludských vzťahoch a pod.

5. príkazanie (*Nezabiješ*). Príkaz rešpektovať život blížneho je veľmi vážny. Už v Knihe Genezis je zdôraznený tvrdý trest pre toho, kto preleje krv človeka; dokonca aj zvieratá Boh bude brať na zodpovednosť (porov. Gn 4,10; 9,5). Ježiš Kristus vo svojej horskej reči zdokonalil toto príkazanie nielen vo veci vonkajšieho prehrešenia, ale hovorí už aj o zlých myšlienkach proti blížnemu, či už sa táto prejaví aj navonok, alebo ostane ukrytá (Mt 5,21). Dnes zvlášť je tento príkaz aktuálny.

6. príkazanie (*Nezosmilniš*). Tento príkaz má za cieľ poriadok v sociálnych vzťahoch, tentoraz pokiaľ ide o usporiadanosť rodiny, práv manžela na manželku a na deti. Ježiš v reči na vrchu prehĺbil zmysel tohto príkazania a odsúdil aj hriechne túžby.

7. príkazanie (*Nepokradneš*). Materiálne dobrá druhého človeka musia byť chránené a rešpektované, pretože predstavujú výsledok práce človeka a sú nevyhnutné pre živobytie jednotlivca a jeho rodiny.

8. príkazanie (*Nevysloviš krivé svedectvo*). Vo vlastnom zmysle sa tento príkaz týka iba svedkov predvolaných na súd. Ich pravdovravnosť pri súdoch bola nevyhnutná a falošní svedkovia boli veľmi prísne trestaní.

9. a 10. príkazanie (*Nepožiadaj manželku blížneho, ani nič, čo je jeho*). Tieto dve posledné príkazania predstavujú významný pokrok, pretože sa už nevzťahujú iba na vonkajšie skutky, ale aj na vnútorné túžby a myšlienky. Ten, kto prestúpi tieto príkazy, už nemusí predstúpiť pred ľudského sudcu, ale je postavený pred súd svojho svedomia a pred súd Boha, ktorý najlepšie pozná ľudské vnútro. V texte je žena pričlenená k „domu“ blížneho. Pritom pod týmto výrazom treba rozumieť nielen dom, ale všetky dobrá, čiže rodinu a jej dobrá. 9. príkazanie sa svojím obsahom zaraďuje k 6. Božiemu príkazaniu a usporadúva morálne vzťahy medzi oboma pohlaviami.

Keď svätopisec hovorí o „*Božom prste*“ (Ex 31,18), ktorý napísal Desatoro, chce ukázať, že pôvodcom týchto príkazaní nie je človek, ale Boh. Desatoro je platné pre každú dobu vo všetkých ľudských spoločenstvách a spoločnostiach. Toto môže byť aj vhodným námetom na diskusiu katechéty so študentmi.

Možno žiaci poukážu na podobnosť Desatora s inými starobylými zákonníkmi (napríklad Chammurapiho zákonník alebo iné babylonské a asýrske predpisy). Je to pochopiteľné, lebo Boh vložil do srdca každého človeka prirodzený zákon. Predsa je však potrebné poukázať aj na

rozdielnosti. V orientálnych zbierkach je nejaký zločin ublížením voči určitému človeku, v biblickom Desatore je každý zločin charakterizovaný ešte aj ako urážka Boha. Starozákonné predpisy o ochrane cudzincov, chudobných, otrokov, vdov a sirôt sa v mimobiblických zbierkach vyskytujú veľmi málo a zriedkavo.

Ďalšie kapitoly

V kapitolách 25 – 31 nájdeme nariadenia týkajúce sa bohoslužby. Podrobným opisom jednotlivých bohoslužobných predmetov chce svätopisec poukázať, že náboženské inštitúcie (kňazstvo, veľkňaz, leviti) a bohoslužby majú svoj pôvod v Bohu. Kňazstvo bolo dedičné tak ako na celom Blízkom východe a to bolo dôležité aj pre stabilitu kultu. Tieto kapitoly už nie sú predmetom Biblickej olympiády, ale predsa ich odpoúčam prečítať, aby žiaci dostali ucelený obraz o obsahu celej knihy Exodus.

Jednotlivé témy Knihy Exodus sú vynikajúcou príležitosťou na diskusiu so žiakmi a študentmi a bolo by veľkou škodou, ak by sa to nevyužilo. Rozprávanie o vyslobodení z Egypta je základom pre pochopenie kresťanskej Veľkej Noci. Pre kresťanov baránok, ktorý zachránil Židov pred záhubou, je predobrazom novozákonného Baránka, ktorým je Ježiš Kristus. On nás zachránil pred záhubou hriechu. Manna na púšti, ktorú jedli Izraeliti, je pre kresťanov predobrazom Sviatosti Oltárnej.

Na hore Sinaj Boh nám dal Desatoro, ktoré je stále platné a aktuálne. Diskusia a zamyslenie na tému Desatora sú dôležité pre formovanie súčasných postojov kresťanov. Ako podnet pre prácu so žiakmi dávam možnosť zadefinovať Desatoro „po novom“. Nejde o nové Desatoro. Boh raz a navždy dal tieto prikázania a nie je možné ich zmeniť. Skôr ide o našu úlohu vždy nanovo ich aktualizovať vo vlastnom živote. Napríklad týmto spôsobom:

DESATORO po novom

1. Boh je tu. Ak Boh nie je stredobodom môjho života, zaplavia a uväznia ma stovky bôžikov.
2. Ctím si Boha. Usilujem sa poznávať a milovať Boha takého, aký je a nie milovať predstavu, ktorú som si o ňom urobil a ktorú si prispôsobujem podľa mojich potrieb.
3. Tento deň je svätý. Oslobodzuje ma od vonkajšieho tlaku a umožňuje nabráť dych. Vychutnávam krásu Boha, života a vzťahov a nezabúdam, kto som.
4. Mám v úcte svoj pôvod. Ak pohrdam rodičmi, učiteľmi, autoritou, pohrdam aj časťou seba samého.
5. Chránim život. Nik nemá právo vziať, poškodzovať, zraňovať život iného, vylučovať ho zo spoločenstva. Je dôležité pestovať si citlivosť pre úctu k životu, k zdraviu.
6. Chránim vzťahy. Nevstupujem a nerozbíjam vzťahy. Chránim hodnotu vernosti a oddanosti.
7. Som vdáčný za to, čo mám a prežívam z toho radosť. Nechcem život prežiť v porovnávaní s ostatnými. Kde človek chce mať stále viac, tam vzniká ovzdušie nedôvery.

8. Som čestný. Slovo je ostrejšie ako nôž. Učím sa disciplíne vlastnej reči. Musím byť úprimný k druhým ale aj k sebe. Neženiem sa za nedosiahnuteľnými predstavami.

9. Moja láska je čistá. Zriekam sa každého pokusu vlastniť druhého úskokom, lichôtkami, citovým vydieraním atď.

10. Teším sa z úspechu druhého, ktorý mu doprajem. Kto poškuľuje po cudzom majetku, má nízke sebavedomie a nič dobré spolunažívanie.

Komentár ku Knihe proroka Jonáša

Okrem tohoto krátkého komentára osobitne odporúčam komentár, ktorého autorom je **Miroslav Varšo: *Abdiáš, Jonáš. Micheáš (Komentáre k Starému zákonu, 2. zväzok)*. Trnava: Dobrá kniha, 2010** a publikáciu **Anton Tyrol: *Prorok Jonáš. Svit* : KBD, 2001.**

Ako je to v prípade mnohých ďalších starozákonných spisov, názov Knihy proroka Jonáša vychádza z hlavnej postavy diela, ktorým je Jonáš, syn Amatiho. (porov. Jon 1,1). Hoci sa to o ňom v knihe nehovorí, židovská aj kresťanská tradícia ho považovala aj za autora. Zvláštnosťou je, že spis sa zaradzuje medzi prorockú literatúru, hoci Jonáš v samotnom texte nie je ani raz označený ako prorok. Najväčším dôvodom je skutočnosť, že v Druhej knihe kráľov je označený ako prorok (2 Kr 14,25). Jonáš vystupuje na spôsob starozákonných prorokov, ktorého Boh posielal, aby zanesol Jeho slovo. Jonášova postava sa spomína aj v novozákonných textoch, pričom je znamením pokánia a obrátenia a predobraz pochovania a zmŕtvychvstania Ježiša Krista: „*Keď sa schádzali zástupy, začal hovoriť: "Toto pokolenie je zlé pokolenie. Žiada znamenie, ale znamenie nedostane, iba ak znamenie Jonášovo. Lebo ako bol Jonáš znamením pre Ninivčanov, tak bude aj Syn človeka pre toto pokolenie. Kráľovná z juhu vystúpi na súde proti mužom tohto pokolenia a odsúdi ich; lebo ona z končín zeme prišla počúvať Šalamúnovu múdrosť - a tu je niekto väčší ako Šalamún. Mužovia z Ninive vystúpia na súde proti tomuto pokoleniu a odsúdia ho; lebo oni sa kajali na Jonášovo kázanie - a tu je predsa niekto väčší ako Jonáš.*“ (Lk 11,29-32) Porovnanie Ježiša s Jonášom ani tak nie je v rovnakých životných osudoch, ako skôr v reakcii ľudí. Ninivčania nastúpili cestu pokánia, kým poslucháči Ježiša Krista ho často odmietali.

V staroveku sa poukazovalo na Ježišove slová, že On je „*predsa väčší ako Jonáš.*“ Preto ak Jonášovo poslanie bolo vážnym posolstvom, Ježišovo poslanie je ešte oveľa vážnejšie a dôležitejšie pre veriaceho človeka. Kniha proroka Jonáša bola chápaná najmä ako veľká výzva

konat' v živote pokánie a zmeniť svoje správanie. V dĺžke troch dní a troch nocí sa videl predobraz Ježišovej smrti, pochovania a zmŕtvychvstania.

Historickosť deja

Zaujímavá diskusia prebieha v otázke historicity celého príbehu. Dlhé stáročia sa Kniha proroka Jonáša považovala za historickú knihu, v ktorej Jonáš opísal udalosti, ktoré sám zažil. Jeho účinkovanie sa kládlo do 8. storočia pred Kr. Dnes sa vznik knihy kladie do obdobia okolo rokov 300-250 pred Kr. Kniha nie je historicky presnou rekonštrukciou deja, ale skôr poučným rozprávaním s cieľom správnym spôsobom usmerniť človeka (čitateľa). Môžeme ju pripodobniť k iným biblickým knihám, ktoré sú napísané podobným štýlom Kniha Tobiáš, Judit a Ester. To nevylučuje, že Jonáš, syn Amatiho skutočne jestvoval, ako ho spomína 2 Kr 14,25. Je celkom možné, že neskorší reálny autor Knihy proroka Jonáša si poslužil touto postavou, aby vytvoril poučný príbeh, ktorým chcel odovzdať posolstvo, o ktorom sa o chvíľu zmienim.

Štruktúra knihy je veľmi jednoduchá. Skladá sa z dvoch rozprávání o tom, ako Boh poslal Jonáša do Ninive, medzi ktoré je vsunutá Jonášova modlitba v útrobach veľkej ryby.

Posolstvo knihy

Teraz sa dostávame k posolstvu knihy. Text je skutočne zvláštny, lebo hovorí, že Jonáš nechcel ísť hlásať pokánie pohanom. V podstate bol donutený to urobiť. Keď príde do Ninive, povie jedinú krátku vetu, akoby si chcel len splniť svoju povinnosť: „*Ešte štyridsať dní a Ninive bude rozvrátené!*“ (Jon 3,4) Táto jediná veta spustí úplnú zmenu správania obyvateľov mesta. Vyhlásia pôst a začnú robiť pokánie. Reakcia Jonáša je však nečakane negatívna – je nahnevaný. Jonášovo správanie ponúka viacero impulzov. Prvým je, že Jonášova neposlušnosť a útek nerušia Božie plány. Boh si nájde spôsob, aby sa Jeho plán naplnil. Pripomína to celé dejiny spásy. Koľkokrát sa jednotlivec alebo židovský národ vzdialil od Boha, bol neposlušný, porušoval Božiu zmluvu. Boh si však trpezlivo našiel cestu, aby naplnil svoj plán spásy ľudstva, ktorý sa naplnil v Ježišovi Kristovi.

Boh vychováva samotného Jonáša, ktorý potrebuje dozrieť. Jeho viera potrebuje dospieť. Uteká pred Bohom, chce sa skryť. Má vlastnú predstavu o tom, aký má byť Boh a vlastnú predstavu aj o svojej viere. Boh chce spasť aj pohanov, tých, ktorí nie sú vyvoleným národom, ktorí nepoznajú Boha. Nedeje sa to však bez nich, akoby automaticky. Boh nie je dobrácky starček, na ktorého sa milo usmejeme a on na všetko zabudne. Zmena nášho života musí byť opravdivá a úprimná. V tom je kniha veľkou lekciou nad tým, aká je naša viera.

Možno niekomu napadne, či Boh je všemohúci, keď sa dajú zmeniť jeho úmysly, ktoré stanovil. Jonáš ohlasuje trest, že mesto Ninive bude zničené o 40 dní. Jeho slová sa však

nenaplnia. Aj v tomto chce autor knihy ukázať omyl Jonášovej predstavy o Bohu. Boh je ten, ktorý sa nad človekom zľutúva a ponúka mu obrátenie. Pritom nerobí výnimky, či je to vyvolený národ alebo niekto iný. Novozákonné texty na mnohých miestach v osobe Ježiša vykresľujú tento Boží postoj. Hlavný cieľ celého rozprávania je zdôrazniť Božie milosrdenstvo. Kniha končí otázkou Boha, ktorý sa pýta: „*A ja sa nemám zľutovať...?*“ (Jon 4,11) Otázka je síce položená prorokovi, ale v skutočnosti sa ňou svätopisec obracia na čitateľa knihy. Vyzýva ho k skutočnej náprave života, k zmene vlastných predstáv.

Možno aj my niekedy utekáme pred Bohom a poslaním, ktoré nám zveruje. Skúsme zaujať opačný postoj. Vykonajme poslanie, ktoré nám Boh zveril s tým najčistejším úmyslom a najlepším spôsobom, ako len sme schopní. Pritom dôverujme Bohu, že On sa už o ostatné postará.

Komentár k Evanjeliu podľa Jána

Na prehĺbenie tejto témy odporúčam komentár: GRILLI, M.: *Evanjelium podľa Jána. Úvod a teológia*. Katolícke biblické dielo : Ružomberok, 2017. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum: Praha, 2008. Pre prácu so žiakmi veľmi odporúčam katechetické materiály, ktoré boli témou prípravy na Národné stretnutie mládeže P18 v Prešove v rámci projektu „Odvážny rok“. Sú dostupné na tejto webstránke: <https://narodnestretnutiemladeze.sk/odvazny-rok/>

V židovskej tradícii názov knihy Svätého písma pochádza z prvého slova, ktorým začína text. Prvá kniha Svätého písma, ktorou je kniha Genezis, má v hebrejčine názov „Berešit“, čo v preklade znamená „na počiatku“, lebo to je úvodné slovo, ktorým táto starozákonná kniha začína. Evanjelium podľa Jána má prvé slovo rovnaké s knihou Genezis, lebo v gréčtine „en arché“ znamená „na počiatku“. Evanjelista Ján chce ukázať, že v Ježišovi Kristovi prichádza pre ľudstvo a pre svet nový začiatok. Boh prostredníctvom slova stvoril svet. Kniha Genezis hovorí: Boh riekol a stalo sa. Teraz Boh posiela svoje večné Slovo, aby urobil z človeka nové stvorenie. Kniha Genezis hovorí, že Boh v prvý deň riekol: „*Bud' svetlo!*“ (Gn 1, 3) Ján o Božom Synovi, ktorého posiela Otec, povie: „*Pravé svetlo, ktoré osvecuje každého človeka, prišlo na svet.*“ (Jn 1, 9) Aj z tohto dôvodu Biblická olympiáda má tému „Z tmy do svetla“.

Autor a doba vzniku

Prvé isté svedectvo o autorovi štvrtého evanjelia podáva svätý Irenej z Lyónu, ktorý vo svojom diele *Adversus Haereses* okolo roku 180 píše: „*Ján, Pánov učeník, ten, ktorý spočinul na Pánovej hrudi, aj on napísal evanjelium počas svojho pobytu v Efeze v Ázii.*“ Svätý Irenej sa opiera o svedectvo svätého Polykarpa zo Smyrny (69 - 155), ktorý počul a poznal apoštola Jána. Irenej pripomína, že Polykarp sa stal biskupom v Smyrne na základe poverenia apoštolov: „*Ale Polykarp nielenže bol poučený apoštolmi a obrátil sa s mnohými, ktorí videli Krista, ale taktiež bol ustanovený apoštolmi za biskupa v Ázii, v cirkvi v Smyrne, kde som ho videl v mojom mladom veku, lebo žil dlhý život a keď zostarol, podstúpil mučenícku smrť a opustil tento život pridržiavajúc sa stále vecí, ktoré sa naučil od apoštolov.*“

Svätý Klement z Alexandrie (150 - 216) okolo roku 200 po Kr. hovorí, že Ján po smrti tyranského cisára Domiciána v roku 96 po Kr. sa vrátil z ostrova Patmos do Efezu a dodáva: „*Ján ako posledný, keď videl, že telesné veci už boli napísané v evanjeliách, povzbudený učeníkmi a božsky inšpirovaný Duchom, napísal duchovné evanjelium.*“ Už okolo roku 150 po Kr. nájdeme v rímskych katakombách zobrazenia biblických udalostí z Jánovho evanjelia: Svadba v Káne Galilejskej, Samaritánka pri Jakubovej studni, uzdravenie chromého pri rybníku Betsata, vzkriesenie Lazára atď. Skôr ako boli tieto maľby namaľované v katakombách, určite ich kresťania v Ríme čítali, tzn. poznali Jánovo evanjelium.

Dnes biblisti všeobecne predpokladajú, že text Jánovho evanjelia prešiel postupne vývojom rozširovania a pridávania materiálu cez rôzne obdobia až do svojej definitívnej podoby, ktorú máme dnes v Novom zákone. Prvým obdobím je materiál pochádzajúci z ústnej tradície, tzn. priamo od samotného apoštola Jána, syna Zebedeja a kladie sa ešte do Palestíny do obdobia 70. rokov 1. storočia po Kr. Ide o skupinu židokresťanov, ktorí prijali Ježiša ako očakávaného Mesiáša. V druhom období dochádza k vzdialeniu medzi židmi a židokresťanmi a k vylúčeniu Ježišových nasledovníkov zo synagógy. Milovaný apoštol a jeho učeníci odchádzajú do Efezu. Tu je spísané Jánovo evanjelium niekedy v 90. rokoch 1. storočia po Kr. Pôvodný záver evanjelia sa nachádzal v Jn 20, 30 - 31: „*Ježiš urobil pred očami svojich učeníkov ešte mnoho iných znamení, ktoré nie sú zapísané v tejto knihe. Ale toto je napísané, aby ste verili, že Ježiš je Mesiáš, Boží Syn, a aby ste vierou mali život v jeho mene.*“ Napokon v treťom období po smrti milovaného učeníka na prelome 1. a 2. storočia po Kr. bola pridaná 1. a 21. kapitola a príbeh o žene pristihnutej pri cudzoložstve v 8. kapitole. Pamätajme na to pri čítaní Svätého písma. Jánovská komunita sa opierala o svedectvo, ktoré prijala od milovaného učeníka a pero tejto komunity nájdeme v Jánovom evanjeliu výslovne prítomné vo výraze „vieme“: „*To je ten učeník, ktorý o týchto veciach vydáva svedectvo a toto napísal. A vieme, že jeho svedectvo je pravdivé.*“ (Jn 21, 24)

V roku 1935 sa v Egypte našiel papyrus s útržkom textu Jánovho evanjelia, ktorý má dnes označenie Rylandov papyrus P⁵². Jeho vznik sa kladie do roku 125 po Kr. Znamená to, že v tomto období bolo Jánovo evanjelium známe už v Egypte. Dnes je všeobecne rozšírená mienka, že Jánovo evanjelium bolo definitívne zostavené niekedy okolo roku 95 po Kr. Ako miesto napísania sa na základe ranokresťanskej tradície považuje Efez alebo niektoré iné mesto v Malej Ázii.

Evanjelista Ján býva v umení zobrazovaný s orlom. Podľa starovekého presvedčenia orol bol jediným živočíchom, ktorý dokázal pozerat' do slnka. Ján vedený Duchom Svätým akoby nazrel do božského života Pána Ježiša a svoje evanjelium začína vznešeným hymnom o večnom Slove Otca, ktoré sa stalo telom a prebývalo medzi nami. Sviatok apoštola a evanjelistu Jána sa v Cirkvi slávi 27. decembra.

Jánovská škola

Približne v období dokočenia Jánovho evanjelia boli napísané aj tri Jánove listy a Jánova apokalypsa. Pozorné čítanie týchto piatich spisov vedie odborníkov k názoru, že nemajú jedného autora. Na jednej strane majú podobný štýl a slovník, a preto hovoríme o tzv. jánovskej škole. Na druhej strane však obsahujú odlišný teologický pohľad. Neobjavuje sa v nich osoba milovaného učeníka a výrazy použité v evanjeliu v porovnaní s ostatnými jánovskými spismi nemajú rovnaký význam. Odborníci sa domnievajú, že učeníci z okruhu apoštola Jána nadviazali na prácu autora evanjelia, vzišli z jeho teologického myslenia, ale posolstvo v troch listoch a apokalypse aktualizovali vzhľadom na novú situáciu, v ktorej sa ocitli spoločenstvá kresťanov, ktorým bolo určené Jánovo evanjelium.

Vzťah k zvyšným trom evanjeliám

Jánovo evanjelium má s ostatnými troma evanjeliami zhody v základných črtách. Začína postavou Jána Krstiteľa. Pokračuje Ježišovým ohlasovaním v Galilei. Potom Ježiš odchádza do Jeruzalema, kde učí v chráme, nasleduje utrpenie, smrť a zmŕtvychvstanie. Preto nemôžeme prijať názor, že v prípade evanjelistu Jána ide iba o teologickú - duchovnú koncepciu, pretože táto teologická koncepcia má historické pozadie vzaté z pôvodnej tradície. V minulosti sa spomínal názor, ktorý nie je správny, že Ján napísal evanjelium ako doplnenie obrazu Ježišovej osoby a života, ktorý už pred ním podal Marek, Matúš a Lukáš. Samozrejme, že Ján vychádzal z tej istej tradície, čerpal z podobných prameňov, rovnakého ústneho podania a ohlasovania apoštolov ako zvyšní traja evanjelisti, veď sa venuje Ježišovi Kristovi ako ostatní evanjelisti. Pravdepodobne poznal obsah a štruktúru troch evanjelií, ale svoj spis zostavil odlišným spôsobom.

Štruktúru Jánovho evanjelia môžeme rozdeliť na dve veľmi jasne rozlíšiteľné časti. Prvú časť evanjelia tvorí 1. až 12. kapitola. Odborníci jej dali názov „Kniha znamení“, lebo obsahuje sedem Ježišových zázrakov, ktoré evanjelista Ján označuje slovom „znamenia“: Svadba v Káne (Jn 2); uzdravenie syna kráľovského úradníka (Jn 4); nasýtenie zástupu (Jn 6); uzdravenie v Betsate (Jn 5); kráčanie po vode (Jn 6); uzdravenie slepého od narodenia (Jn 9); vzkriesenie Lazara (Jn 11). Ján neoznačuje Ježišove mocné skutky výrazom „zázraky“, ako to robia ostatní evanjelisti, ale používa výraz „znamenia“. Chce tým ukázať, že čitateľ nemá zostať len pri otázke, akým spôsobom sa stal zázrak, ale čo znamená, tzn. aké je jeho poslanstvo. Pri Jánovom opise znamení odporúčam viac ako samotný skutok zázraku všímať si rozhovory, reakcie účastníkov na Ježišovo konanie, komentáre evanjelistu, ktoré udalosť sprevádzajú. V nich totiž Ján často podáva poslanstvo danej udalosti, ktorým nie je len opísať, čo sa stalo (zázrak), ale prečo sa to stalo.

Druhú časť tvorí 13. až 21. kapitola. Odborníci jej dali názov „Kniha slávy“, lebo opisuje Ježišovo utrpenie, ktoré je oslávením Otca a Syna. Začína v jeruzalemskom večeradle, kde Ježiš v predvečer svojho umučenia učí už len svojich učeníkov. Ide o rozsiahlu časť, ktorú tvorí až 5 kapitol. Potom nasleduje zatknutie, vypočúvanie pred židovskou veľradou a rímskym správcom Ponciom Pilátom, odsúdenie a smrť (Jn 18 - 19). Záverečné dve kapitoly hovoria o zjavení sa vzkrieseného Krista Márii Magdaléne a apoštolom (Jn 20 - 21).

Ján zachytáva trojnásobnú účasť Pána Ježiša na sviatku židovskej Veľkej Noci počas jeho účinkovania. Práve z toho sa usudzuje, že Ježišova verejná činnosť trvala tri roky.

Evanjelista zachytil v Jn 20, 31 hlavný cieľ svojho spisu: „*aby ste verili, že Ježiš je Mesiáš, Boží Syn.*“ Evanjelium predstavuje Ježiša Krista, ktorý prišiel na tento svet, aby sa zjavil všetkým ľuďom. V tom hľadáme aj hlavný dôvod, aby sme radi a často čítali Sväté písmo. Jeho čítanie nás privádza k viere a prehĺbuje ju.

Znalec pomerov

V súčasnosti sa poukazuje na skutočnosť, že evanjelista Ján v porovnaní s ostatnými troma evanjelistami podáva veľmi presné historické, sociálne a geografické detaily. Uvediem niekoľko príkladov.

1. V 4. kapitole, kde sa opisuje stretnutie Pána Ježiša so Samaritánkou, popis náuky Samaritánov a Židov, ich vzťahy, vrch Garizim, miesto a význam Jakubovej studne, kult v jeruzalemskom chráme. Zodpovedá to veľmi presne historickým a náboženským skutočnostiam tej doby.

2. V 5. kapitole, kde je opísané uzdravenie chromého pri rybníku Betsata, nám archeologické vykopávky dokazujú, že názov a opis miesta (napríklad 5 stĺporadi) zodpovedajú realite.
3. Opis priebehu slávenia židovských sviatkov Veľkej Noci v Jn 6, sviatku Stánkov v Jn 7 - 8, sviatku Posvätenia chrámu – Chanuky v Jn 10 ukazuje presnú znalosť sviatkov a obradných ceremónií v židovskom náboženstve tej doby.
4. Detaily o niektorých lokalitách a ich názvoch v Jeruzaleme a okolí sú veľmi presné: rybník Siloe (Jn 9, 7), Šalamúnovo stĺporadie a zmienka o zime (Jn 10, 22 - 23), kamenná dlažba v Pilátovej vládnej budove, v tzv. Pretóriu (Jn 19, 13), vzdialenosť Betánie od Jeruzalema (Jn 11, 18).

Osobitný štýl

V porovnaní s tromi ďalšími evanjeliami je slovník Jánovho evanjelia skromnejší. Ján má obľúbené výrazy, na ktoré kladie dôraz a ktoré v svojom spise často opakuje: pravda, život, svedectvo, svet, sláva, poznať, Duch, svetlo, veriť, židia, znamenie. Pri čítaní Jánovho evanjelia môžeme vnímať obľúbený spôsob tohto evanjelistu, ktorý posolstvo Pána Ježiša ukladá do dvoch vrstiev. Prvá vrstva je bežná, hovorová. Druhá vrstva ide hlbšie, je duchovná. Ježiš začína najskôr z tej viditeľnej, bežnej roviny, ktorú jeho poslucháči poznajú. Ale nezostáva na povrchu. Prechádza do duchovnej roviny, ktorú tieto osoby ešte nepoznajú. Príkladom je rozhovor s Nikodémom, ktorý Ježišove slová o znovuzrození chápe najskôr pozemsky: „*Ako sa môže človek narodiť, keď je už starý? Azda môže druhý raz vojsť do lona svojej matky a narodiť sa?*“ (Jn 3, 4). Podobne je to v prípade rozhovoru so Samaritánkou, ktorej Ježiš hovorí o živej vode, ktorou je on sám. Samaritánka zo začiatku chápe tieto slová materiálne: „*Pane, daj mi takej vody, aby som už nebola smädná a nemusela sem chodiť čerpať!*“ (Jn 4, 15). Pri rozhovore, v ktorom Ježiš hovorí, že dá živý chlieb zostupujúci z neba, jeho poslucháči majú na mysli pozemský chlieb, ktorý zbavuje telo hladu: „*Naši otcovia na púšti jedli mannu, ako je napísané: »Dal im jesť chlieb z neba.«*“ (Jn 6, 31)

Osoby, ktoré sa rozprávajú s Ježišom, musia prejsť procesom postupného rastu vo viere, tzn. v prijatí Ježiša ako Spasiteľa. Takými osobami sú Nikodém, Samaritánka, uzdravený slepec pri rybníku Siloe, Mária pri vzkriesení Lazára, Mária Magdaléna a apoštol Tomáš pri stretnutí so vzkrieseným Pánom. Tieto postavy sa stávajú príkladom prijatia Ježiša Krista. Hoci sa stretli s pozemským Ježišom, nemali to „uľahčené“. Aj oni potrebovali uveriť. Evanjelista Ján týmto spôsobom dáva odpoveď tým, ktorí čítajú jeho evanjelium v situácii, keď už Pán Ježiš nie je fyzicky prítomný v komunitách svojich učeníkov. Viera týchto veriacich, medzi ktorých patríme aj my, je založená na svedectve Písma a svedectve tých, ktorí videli zmŕtvychvstalého Pána. Preto

slová Pána Ježiša v závere evanjelia sú pozvaním „*Nebud' neveriaci ale veriaci*“ a uistením „*Blahoslavení tí, čo nevideli, a uverili*“ určeným pre nás.

Hodina oslávenia

Na svadbe v Káne Galilejskej zaznie prvýkrát Ježišovo upozornenie: „*Ešte neprišla moja hodina.*“ (Jn 2, 4) Pán Ježiš tým nemyslí na okamih, v ktorom premení vodu na víno. Podľa mnohých biblistov je kľúčovým vyjadrením celého úryvku veta: „*Toto urobil Ježiš v Káne Galilejskej ako prvé zo znamení a zjavil svoju slávu. A jeho učeníci uverili v neho.*“ (Jn 2, 11) Verš obsahuje všetky kľúčové a charakteristické výrazy Jánovho evanjelia (znamenie, veriť, učeníci, sláva). Navyše tvorí paralelu so záverom Jánovho evanjelia: „*Ježiš urobil pred očami svojich učeníkov ešte mnoho iných znamení, ktoré nie sú zapísané v tejto knihe. Ale toto je napísané, aby ste verili, že Ježiš je Mesiáš, Boží Syn, a aby ste vierou mali život v jeho mene.*“ (Jn 20, 30 - 31)

Kána Galilejská má silné prepojenie na Ježišovo ukrižovanie. Ježišovo upozornenie „*ešte neprišla moja hodina*“ zaznie v priebehu evanjelia na viacerých miestach (porov. Jn 7, 8. 30;). Avšak zaznie aj opačné vyjadrenie: „*Nadišla jeho hodina*“ v Jn 12, 23; 13, 1 a v Jn 17, 1, keď Ježiš je vo večeradle so svojimi apoštolmi vyhlási: „*Otče, nadišla hodina.*“ Hodinou oslávenia je Pánova smrť na kríži. Posledné slová ukrižovaného Krista v Jánovom evanjeliu sú: „*Je dokonané*“ (Jn 19, 30). Hodina, pre ktorú prišiel na svet, aby oslávil Otca a Otec oslávil Syna, sa naplnila. Ježišova smrť na kríži je vrcholným znamením. Tam sa odhaľuje Ježišova identita, jeho láska a naplňuje sa Boží plán záchrany človeka.

Preto svadba v Káne nie je jedným z Ježišových mnohých zázrakov. Je prvé z jeho znamení, ktorým Ježiš odhaľuje niečo zo svojej slávy a učeníci nastupujú na cestu viery. Sú však ešte len na začiatku spoznávania Krista a jeho hodiny, pre ktorú prišiel. Na túto cestu v evanjeliu nastúpia aj ďalšie osoby – Nikodém, Samaritánka, uzdravený slepec, Mária a Marta, Mária Magdaléna...

Kráľ na kríži

V súvislosti s hodinou oslávenia je výrazný rozdiel medzi Jánom a ďalšími trom evanjelistami v opise Ježišovho umučenia. Pre troch evanjelistov je Ježiš mužom bolesti. Pre Jána je Ježišovo umučenie jeho slávou. Od začiatku sa všetko deje so súhlasom Ježiša. Už na začiatku evanjelia Ján Krstiteľ povie o Kristovi: „*Hľa, Boží Baránok...*“ (porov. Jn 1, 29) Tento Baránok zomrie v čase, keď v jeruzalemskom chráme zabíjajú baránkov na veľkonočnú večeru.

Ján neuvádza slová ustanovenia Eucharistie, neuvádza Ježišovu modlitbu v Getsemanskej záhrade. Ježiš vystupuje ako kráľ, je oslávený, jeho kráľovstvo nie je z tohto sveta.

Nepriatelia, ktorí chcú zajať Ježiša, padnú pred ním na zem. Ježiš prepustí svojich učeníkov, neutekajú, ako v iných evanjeliách. Sám vykročí k Judášovi, ktorého očakáva a ide mu v ústrety. Nepotrebuje, aby mu niekto niesol kríž (Šimon z Cyrény), ale sám si ho nesie. Preto nič z toho, čo sa bude počas jeho utrpenia diať, nemôže Ježiša vyvieť z rovnováhy. Jánov Ježiš počas vypočúvania vôbec nie je mlčanlivý, ako to vidíme vo zvyšných troch evanjeliách. Kristus je pred Pilátom výrečný a sebaistý. Pilát sa môže nazdávať, že má moc súdiť Ježiša, ale on mu odpovedá pokojne, že nemá nad ním žiadnu moc a Pilát má z neho strach. Celý proces pred Pilátom je v Jánovom opise vložený medzi chodenie Piláta von a dnu. Ježiš je vnútri a zástup stojí vonku. Preto otázka nie je to, čo sa stane s Ježišom, lebo ten má svoj život pevne v rukách, ale či Pilát zradí sám seba tým, že podľahne výkrikom ľudu vonku.

Ján nespomína roztrhnutie chrámovej opony pri Ježišovej smrti. Novým chrámom je totiž samotný Boží Syn, ako to evanjelista uviedol v komentári ešte na začiatku evanjelia pri vyčistení chrámu: „*Ale on hovoril o chráme svojho tela.*“ (Jn 2, 21) Iba Ján spomenie, že z Ježišovho prebodnutého boku vyšla krv a voda. Cirkev vidí v tejto zmienke odkaz na dve sviatosti – krst a Eucharistiu. Ján zachytil aj slová odovzdania dvoch osôb do vzájomnej opatery. Milovaný učeník prijal Ježišovu matku za svoju duchovnú matku. Mária pod krížom je vzorom Cirkvi. Za literárnym významom slov sa v duchu Jánovho evanjelia skrýva symbolický význam a odkaz. Pravého Ježišovho učeníka charakterizuje to, že prijíma jeho matku. Tým napĺňa Kristov závet z kríža. Mária sa stáva matkou všetkých Ježišových učeníkov.

Napokon Ježiš bol aj pochovaný ako kráľ. Nikodém na pomazanie tela použil 100 libier vzácnej myrhy s aloou, čo je približne 32 kg, Množstvo je obrovské a vyjadruje kráľovský pohreb.

Nový význam starozákonných symbolov

Jánovo evanjelium zdôrazňuje, že Pán Ježiš predstavuje nielen naplnenie židovského náboženstva, ale jeho prekonanie. Ján to zdôrazňuje za pomoci starozákonných symbolov a obrazov, ktorým Kristus dáva nový význam. Mnohé tieto symboly vychádzajú z Knihy Exodus a teraz ich postupne vysvetlím.

Ján Krstiteľ hovorí o Ježišovi ako o veľkonočnom baránkovi, ktorý sníma hriechy sveta: „*Keď na druhý deň videl, ako k nemu prichádza Ježiš, zvolal: »Hľa, Boží Baránok, ktorý sníma hriech sveta.«*“ (Jn 1, 29)

Krv baránka zachránila starozákonný židovský národ pred záhubou v Egypte (porov. Ex 12, 7). Ježiš je novým nevinným Baránkom, ktorý svojou smrťou na kríži vyslobodil ľudstvo

z otroctva hriechu.

Na svadbe v Káne Galilejskej evanjelista uvádza, že nádoby s vodou slúžili v židovstve na obradné očisťovanie (Jn 2). Ježiš tento symbol premieňa na víno, ktoré je znamením mesiášskych čias, ktoré nastávajú v jeho osobe. Pán Ježiš uzdravuje slepého od narodenia v sobotu (Jn 9), ktorý je posvätným dňom židovstva. Židovské inštitúcie a predpisy vo svetle evanjelia Božieho Syna dostávajú nový význam. V Starom zákone Boh sýtil mannou izraelský národ na jeho ceste po púšti. Ježiš Kristus je pravý chlieb z neba (Jn 6), ktorý nahrádza mannu, ktorou sa sýtili otcovia na púšti a zanechal nám dar Eucharistie. Vodu z Jakubovej studne (Jn 4) a vodu, ktorá sa niesla v procesii do jeruzalemského chrámu na židovský sviatok Stánkov (porov. Jn 7, 37), nahrádza živá voda, ktorú dáva Ježiš Kristus: „Každý, kto pije túto vodu, bude znova smädný. Ale kto sa napije z vody, ktorú mu ja dám, nebude žízniť naveky. A voda, ktorú mu dám, stane sa v ňom prameňom vody prúdiacej do večného života.“ (Jn 4, 13 - 14) „V posledný, veľký deň sviatkov Ježiš vstal a zvolal: »Ak je niekto smädný a verí vo mňa, nech príde ku mne a nech pije. Ako hovorí Písmo, z jeho vnútra potečú prúdy živej vody.«“ (Jn 7, 37 - 38) V Starom zákone, keď izraelský národ šomral na Boha, Boh poslal naň ohnivých hadov. Mojžiš na Boží príkaz zhotovil medeného hada. Keď sa pohryzený naň pozrel, ozdravel (Nm 21, 8). Pán Ježiš tento starozákonný príbeh aplikuje na svoju obeť na kríži: „A ako Mojžiš vyzdvihol na púšti hada, tak musí byť vyzdvihnutý aj Syn človeka, aby každý, kto verí, mal v ňom večný život.“ (Jn 3, 14 - 15)

Evanjelium vody

Je zaujímavé, že Jánovo evanjelium obsahuje veľa úryvkov, ktoré nejakým spôsobom súvisia s vodou. Možno je to aj preto, že voda je v Svätej zemi mimoriadne vzácna a v časoch Pána Ježiša jej (ne)dostatok mal oveľa väčšie dôsledky, ako je tomu dnes. Uvediem niekoľko príkladov. Ján Krstiteľ vydal svedectvo o krste Pána Ježiša (Jn 1). Prvé Ježišovo znamenie je premenenie vody na víno (Jn 2). Ježiš hovorí Nikodémovi o potrebe znova sa zrodiť z vody a z Ducha Svätého (Jn 3). Pán Ježiš sa rozpráva so Samaritánkou pri Jakubovej studni (Jn 4). Chromý je uzdravený pri rybníku Betsata (Jn 5). Ježiš kráča po vode (Jn 6). V posledný deň židovského sviatku Stánkov Kristus vyzval: „Ak je niekto smädný a verí vo mňa, nech príde ku mne a nech pije.“ (Jn 7, 37). Ježiš uzdravil slepého a prikázal mu umyť sa v rybníku Siloe (Jn 9). Z Ježišovho prebodnutého boku vyšla krv a voda (Jn 19, 34). Vzkriesený Ježiš sa dal poznať učeníkom pri Tiberiadskom mori (Jn 21).

Voda je v biblickej reči živel, ktorý má svoj pôvod v Bohu. Rajskú záhradu zavlažovali štyri rieky. Voda predstavuje požehnanie, hojnosť a život. Jej nedostatok prináša ohrozenie života a smrť. Preto niektorí biblisti označujú Jánovo evanjelium ako „evanjelium vody“, ktorou je

Kristus. Jeho osoba a náuka je prameňom čistej vody, ktorá prináša požehnanie a život. Nech čítaním Božieho slova sa na nás naplňajú slová proroka Izaiáša: „*Budete čerpať s radosťou z prameňov spásy.*“ (Iz 12, 3)

Spoločná téma „Z tmy do svetla“

Na záver ponúkam niekoľko podnetov na hľadanie spoločných tém všetkých troch biblických kníh. Je to z toho dôvodu, že Sväté písmo nie je zbierkou jednotlivých spisov, ktoré medzi sebou nesúvisia. Sväté písmo je spolu s Tradíciou PRAMENŇOM Božieho zjavenia. Je to slovo Boha ľuďom, ktoré On postupne odovzdával skrze patriarchov, vodcov národa, prorokov, až prišla plnosť času a poslal nám vlastného Božieho Syna. Preto je dôležité čítať tieto knihy v prepojení medzi nimi ale aj v súvislostiach s ostatnými knihami Svätého písma. Obraciam sa na učiteľov ako aj na samotných žiakov s prosbou, aby neohranili svoje spoznávanie Svätého písma len na tieto tri knihy a aby nepodľahli „pokušeniu“ porozdeľovať si knihy medzi sebou bez záujmu o ostatné biblické texty.

Jánovo evanjelium opisuje situáciu človeka. Človek je hriešny, je v temnote, bez svetla. Evanjelista podčiarkuje, že poslaním Božieho Syna je previesť človeka z temnoty do svetla, zo smrti do života: „*Ešte chvíľku je svetlo medzi vami. Choďte, dokiaľ máte svetlo, aby vás nezastihla tma, lebo kto chodí potme, nevie, kam ide. Dokiaľ máte svetlo, verte v svetlo, aby ste boli synmi svetla*“ (Jn 12,35-36). Samozrejme, ide o symboliku. Tma je spôsob života bez Boha. Svetlom je prijatie Kristovho evanjelia ako životného štýlu.

Vidíme podobnosť z Knihou Exodus a Knihou Jonáša. Odchod z otroctva sa deje v noci a Pán osvetľuje cestu Izraelitom z ohnivého stĺpa. Cesta z otroctva do slobody je cestou z tmy do svetla. Rovnako aj Jonáš je v tme veľkej ryby. Spoznáva svoje poslanie proroka pre mesto Ninive, že Boh chce spasiť všetkých ľudí. V tomto je podobný postavám Jánovho evanjelia, ktoré prechádzajú procesom rastu viery. Mária Magdaléna pozerá do tmavého prázdneho hrobu. Potrebuje sa obrátiť k svetlu, ktorým je vzkriesený Kristus. Je dobré si všimnúť, že uzdravenie slepého v Jn 9 nie je na prvom mieste o telesnom svetle pre jeho oči, ale ide o svetlo pre jeho srdce, lebo uzdravený **uverí v Ježiša**. Svetlo je pre Jánovo evanjelium synonymom viery. Kto verí je vo svetle, kto neverí, ostáva stále vo tme.

Prvou a hlavnou úlohou človeka je veriť. Bez viery človek ostáva v temnote. Boh povoláva Mojžiša, ktorý uverí, že ho Boh posielal. Uveriť potrebuje izraelský národ. Príbehy v Knihe Exodus nám jasne opisujú, ako to niekedy bolo náročné. Ľud šomral proti Bohu aj Mojžišovi. Rovnako uveriť potreboval Jonáš ale aj obyvatelia Ninive.

Napokon v evanjeliu vidíme, že s vierou v Krista človek prechádza z tmy do svetla, zo smrti do života. Ježiš človeku neadresuje iba úlohu veriť, ale adresuje mu aj svoje prikázania. Podobne to vidíme v Knihe Exodus, kde Boh odovzdáva národu Desatoro.

Viera a prikázania sú úzko prepojené a spoločne vyúsťujú do svedectva. Má s tým skúsenosť Mojžiš a Áron pred faraónom, izraelský národ na púšti ako aj Jonáš.

Slová *svedectvo a svedčiť* patria medzi charakteristické aj pre Jánovo evanjelium. Kto uveril v Krista, dosvedčuje to zachovávaním jeho prikázaní. V Knihe Exodus Boh prostredníctvom Mojžiša dáva svoje prikázania. Na viacerých miestach Jánovho evanjelia sa kladie dôraz na zachovávanie prikázaní. Pán Ježiš dokonca viackrát hovorí, že milovať Ježiša znamená žiť podľa Jeho prikázaní: „*Kto má moje prikázania a zachováva ich, ten ma miluje. A kto miluje mňa, toho bude milovať môj Otec; aj ja ho budem milovať a zjavím mu seba samého.*“ (Jn 14,21) To je potrebné prízvukovať aj dnes, keď mnohí ľudia v spoločnosti hovoria o sebe, že sú veriaci, že Ježiša milujú, ale vôbec nezachovávajú Jeho prikázania. To je nepochenie, čo znamená byť veriaci. To nie je oblečenie, ktoré si na seba vyberám podľa toho, ako sa cítim a čo sa mi hodí.

K n i h a E x o d u s a „ j a S o m “ v J á n o v o m e v a n j e l i u

V Jánovom evanjeliu nájdeme viaceré miesta, v ktorých Ježiš označuje seba samého výrazom „Ja som“. Uvediem niekoľko príkladov: „Ja som dobrý pastier“, „ja som cesta, pravda a život“, „ja som vzkriesenie a život“, „ja som brána k ovciam“, „ja som pravý vinič“, „ja som chlieb z neba“, „ja som živý chlieb“, „ja som svetlo sveta“. Nájdeme však aj také vyjadrenia, v ktorých „Ja som“ vystupuje bez ďalších charakteristík: „*Keď vyzdvihnete Syna človeka, poznáte, že Ja Som a že nič nerobím sám od seba, ale hovorím tak, ako ma naučil Otec.*“ (Jn 8, 28); „*Veru, veru, hovorím vám: Prv ako bol Abrahám, Ja Som.*“ (Jn 8, 58); „*Hovorím vám to už teraz, skôr, ako sa to stane, aby ste uverili, keď sa to stane, že Ja Som.*“ (Jn 13, 19); „*Ale Ježiš, keďže vedel všetko, čo malo naňho prísť, popodišiel a opýtal sa ich: »Koho hľadáte?« Odpovedali mu: »Ježiša Nazaretského.« Povedal im: »Ja som.«*“ (Jn 18, 4 - 5) Tento spôsob Ježišovho rozprávania formou „Ja som“ je odkazom na zjavenie Boha v Starom zákone.

Starozákonná kniha Exodus hovorí o zjavení sa Boha Mojžišovi na vrchu Sinaj v trňovom kríku, ktorý horí plameňom, ale nezhára (porov Ex 3, 2). Boh sa Mojžišovi dáva spoznať slovami: „*Boh povedal Mojžišovi: »Ja som, ktorý som!« - a dodal: »Toto povieš Izraelitom: »Ja-som« ma poslal k vám!«*“ (Ex 3, 14) Božie meno je „Ja-som“. Keď teda Pán Ježiš použil toto označenie, vyhlásil sa za Boha a Židia to veľmi dobre poznali zo starozákonných textov. Zjavenie sa Boha v Starom zákone sprevádzal strach ľudí. Preto už rozumieme reakcii tých, ktorí prišli do Getsemanskej záhrady, aby Ježiša zatkli. Keď počuli slová „Ja som“, cúvli a od strachu

popadali na zem (porov. Jn 18, 6). Ježiš Kristus použil na seba Božie meno, lebo je vteleným Božím Slovom, živým Bohom, ako to evanjelista Ján uviedol hneď v prvom verši svojho spisu: „*Na počiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a to Slovo bolo Boh.*“ (Jn 1, 1) Ak v ostatných troch evanjeliách je v centre pozornosti Božie kráľovstvo, ktoré Ježiš ohlasuje slovami a skutkami, v Jánovom evanjeliu je centrom samotný Ježiš Kristus. On je Kráľom, On je Božím kráľovstvom.